QUAN ĐIỂM HỒ CHÍ MINH VỀ PHÁT TRIỂN THỂ DỤC THỂ THAO

Phạm Trường Nam[1]; Đặng Ngọc Tiền[2]

Tóm tắt:

Bài viết nghiên cứu quan điểm của Chủ tịch Hồ Chí Minh về phát triển TDTT. Là người khai sinh nền TDTT Cách mạng Việt Nam, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã có những quan điểm chỉ đạo đối với lĩnh vực này. Những quan điểm của Chủ tịch Hồ Chí Minh cho đến nay vẫn vẹn nguyên giá trị lý luận và thực tiễn, trở thành nền tảng tư tưởng, kim chỉ nam cho sự nghiệp phát triển TDTT ở nước ta hiện nay. Bài viết cũng chỉ ra ý nghĩa vận dụng quan điểm của Chủ tịch vào thực tiễn phát triển TDTT hiện nay.

Từ khóa: Chủ tịch Hồ Chí Minh; thể dục thể thao; phát triển thể dục thể thao.

1. Đặt vấn đề

Chủ tịch Hồ Chí Minh là người khai sinh nền TDTT cách mạng Việt Nam, đồng thời là tấm gương sáng về tinh thần rèn luyện thể dục thể thao. Tư tưởng và quan điểm của Người đã định hướng phát triển sự nghiệp TDTT nước ta. Người đã để lại những di sản quý giá đối với lĩnh vực công tác này. Những quan điểm chỉ đạo của Chủ tịch Hồ Chí Minh về TDTT vẫn còn nguyên giá trị lý luận và thực tế vẫn là những định hướng lớn phát triển TDTT nước ta. Nghiên cứu và vận dụng sáng tạo những quan điểm của Người, trong những năm qua, Đảng ta đặc biệt quan tâm đến sự nghiệp TDTT, xem đây là một trong những yếu tố quan trọng để bồi dưỡng và phát huy nguồn nhân lực có chất lượng cao phục vụ nhiệm vụ phát triển bền vững đất nước và bảo vệ Tổ quốc. Sự nghiệp TDTT đã có bước phát triển quan trọng, song cũng tồn tại nhiều hạn chế cần khắc phục. Chính vì vậy, tiếp tục nghiên cứu và vận dụng sáng tạo quan điểm chỉ đạo của Chủ tịch Hồ Chí Minh vào thực tiễn phát triển TDTT ở nước ta hiện nay là rất cần thiết.

2. Quan điểm của Chủ tịch Hồ Chí Minh về phát triể thể dục thể thao

2.1. Vai trò của thể dục thể thao

Theo quan điểm của Chủ tịch Hồ Chí Minh, phát triển TDTT có vai trò rất quan trọng.

Một là, TDTT giúp tăng cường sức khỏe của nhân dân, "dân cường thì quốc thịnh". Chủ tịch Hồ Chí Minh khẳng định, "Muốn lao động sản xuất tốt, công tác và học tập tốt thì cần có sức khỏe. Muốn giữ sức khỏe thì nên phát triển phong trào TDTT cho rộng khắp" [4, tr.542]. Do đó, sứ mệnh của thể dục thể thao là phải phục vụ quần chúng, Người chỉ rõ, dưới chế độ dân chủ, thể thao và thể dục phải trở thành hoạt động chung của quần chúng, nhằm mục đích làm tăng cường sức khỏe nhân dân. Nhân dân có sức khỏe thì mọi công việc đều làm được tốt. Như vậy, TDTT giúp rèn luyện và tăng cường sức khỏe cho nhân dân, qua đó góp phần phục vụ tất cả các hoạt động phát triển kinh tế, văn hóa, xã hội, giáo dục.

Hai là, TDTT là một công tác cách mạng. Chủ tịch Hồ Chí Minh cho rằng "Thể dục thể thao là một công tác cách mạng trong những công tác cách mạng khác". Người luôn đánh giá cao tầm quan trọng của TDTT, Người đặt TDTT ngang hàng với các công tác khác như công tác tư tưởng, công tác tổ chức, công tác văn hóa, công tác giáo dục, … bởi, "Giữ gìn dân chủ, xây dựng nước nhà, gây đời sống mới, việc gì cũng cần có sức khỏe mới làm thành công, ... Mỗi một người dân mạnh khỏe, tức là cả nước mạnh khỏe" [2, tr.241].

2.2. Các phong trào thể dục thể thao

Thứ nhất, đối với phong trào TDTT quần chúng. TDTT quần chúng chính là TDTT cho mọi người, mọi nguồn nhân lực. Chủ tịch Hồ Chí Minh khuyến khích "luyện tập thể dục, bồi bổ sức khoẻ là bổn phận của mỗi một người dân yêu nước". Từ đó Người chủ trương "chúng ta nên phát triển phong trào thể dục thể thao rộng khắp", "phải rèn luyện thân thể cho khoẻ mạnh. Khoẻ mạnh thì mới đủ sức tham gia một cách dẻo dai, bền bỉ những công việc ích nước lợi dân" [3, tr.440]. Đối với các lực lượng nông dân, công nhân, cán bộ nghiệp vụ, quản lý, các nhà khoa học, văn nghệ sỹ, ... theo Chủ tịch Hồ Chí Minh, đây là nguồn nhân lực đông đảo và đòi

[1]ThS, Trường Đại học Thể dục thể thao TP. Hồ Chí Minh
[2]ThS, Trung Tâm Huấn Luyện Thể Thao Quốc Gia TP. Hồ Chí Minh

hỏi phải có chất lượng cao, do đó, muốn lao động sản xuất tốt, công tác và học tập tốt thì cần có sức khoẻ. Muốn giữ sức khoẻ thì nên thường xuyên tập thể dục.

Thứ hai, đối với phong trào TDTT trường học. Chủ tịch Hồ Chí Minh rất coi trọng TDTT dành cho thế hệ trẻ vì đây là lực lượng tương lai của đất nước, trong đó có giáo dục thể chất tuổi trẻ học đường. Người đã chỉ ra những yếu tố cơ bản của nền giáo dục toàn diện gồm: thể dục, trí dục, đức dục và mỹ dục. Đây là bốn yếu tố cơ bản có quan hệ mật thiết với nhau trong một chỉnh thể thống nhất giáo dục và đào tạo con người phát triển toàn diện. Trong đó, thể dục được đặt lên hàng đầu, là tiền đề để phát triển các yếu tố khác. Chủ tịch Hồ Chí Minh đã chỉ ra một cách cụ thể về giáo dục nói chung và giáo dục thể chất nói riêng, giáo dục toàn diện đó là "Thể dục kết hợp với gìn giữ vệ sinh chung và riêng, trí dục, mỹ dục, đức dục".

Thứ ba, đối với phong trào TDTT trong lực lượng vũ trang, Chủ tịch Hồ Chí Minh chủ trương: Đẩy mạnh phong trào TDTT trong quân đội, làm cho quân đội chúng ta có thể chất khoẻ, tinh thần khoẻ để làm tròn mọi nhiệm vụ. Hồ Chí Minh rất quan tâm tới TDTT trong cán bộ, chiến sỹ lực lượng vũ trang. Lực lượng này khá đông đảo, họ trực tiếp chiến đấu, bảo vệ Tổ quốc, gìn giữ an ninh xã hội. Do đó, họ phải có thể lực tốt. Trước và sau Cách mạng tháng Tám thành công, trong kháng chiến và sau kháng chiến chống thực dân Pháp thắng lợi, nhiều lần Hồ Chí Minh trực tiếp nói chuyện, chỉ bảo, khuyến khích các cán bộ, chiến sỹ quân đội, tự vệ tập luyện TDTT. Người còn hướng dẫn, sửa chữa những động tác sai trong khi tập thể dục, luyện võ thuật cho nhiều cán bộ chiến sỹ quân đội. Chủ trương này thể hiện một quan điểm sâu sắc của Hồ Chí Minh về sức khoẻ thể chất và tinh thần đối với cán bộ, chiến sỹ quân đội - là nhân tố có tính quyết định làm tròn mọi nhiệm vụ. Để có được sức khoẻ cả thể chất lẫn tinh thần, cán bộ chiến sỹ phải tập luyện TDTT.

Thứ tư, đối với thể thao thành tích cao. TDTT quần chúng là nền tảng xã hội của Thể thao thành tích cao (TTTTC), Hồ Chí Minh rất quan tâm tới TTTTC, theo Người, TTTTC phát triển trên cơ sở TDTT quần chúng. Hồ Chí Minh từng lưu ý rằng, phát triển TTTTC vừa phấn đấu giành "vinh quang của dân tộc về mặt thể thao" vừa thúc đẩy TDTT quần chúng vì sức khoẻ cho mọi người dân. Tính phong phú đó là nền tảng của TTTTC. Đồng thời, TTTTC phát triển mạnh cũng thể hiện tính phong phú của nó về cả loại hình, đối tượng, địa bàn. Trong thư chúc mừng Đại hội thể thao GANEFO châu Á lần thứ nhất, tổ chức vào cuối năm 1966 ở Campuchia, Hồ Chí Minh viết: "Đây là cuộc gặp gỡ lớn để các lực lượng mới trỗi dậy ở châu Á, tỏ rõ cho toàn thế giới thấy khả năng phong phú của mình trong lĩnh vực thể thao". Quan điểm này còn có nghĩa rằng, thể thao của các lực lượng mới trỗi dậy ở châu Á với khả năng phát triển mạnh mẽ cả về TDTT quần chúng và TTTTC. TDTT quần chúng phát triển mạnh, đạt được nhiều thành tích trong thi đấu quốc gia, đó là điều kiện tất yếu, thường xuyên để phát triển TTTTC của nước nhà, vươn tới tầm vóc khu vực, châu lục và thế giới. Để TTTTC phát triển phải chú trọng giáo dục, nâng cao trình độ chuyên môn và phẩm chất đạo đức của các cán bộ và vận động viên. Người căn dặn cán bộ: "Cán bộ thể dục thể thao thì phải học tập chính trị, nghiên cứu nghiệp vụ và hăng hái công tác" [4, tr.542]. Đối với vận động viên, phải không ngừng rèn luyện, học hỏi và khiêm tốn trong thi đấu, thắng không kiêu bại không nản. Chủ tịch Hồ Chí Minh rất coi trọng những giá trị đạo đức và nhân văn trong TTTTC. Hồ Chí Minh "là người chống lại mọi thứ bạo lực" trong thể thao, vì có hại đến sức khoẻ, sinh mệnh của vận động viên. Người nhắc nhở vận động viên Việt Nam rằng "Các cháu đừng vì thắng lợi mà kiêu căng, tự mãn" và căn dặn "các cháu luôn luôn nhớ phải khiêm tốn học tập cái hay, cái giỏi của các bạn. Trong thi đấu thắng không kiêu, bại không nản, thế mới là vận động viên tốt". Đấu trường thể thao còn được Hồ Chí Minh ghi nhận là dịp để tăng cường sự bình đẳng dân tộc, chủng tộc và đoàn kết giữa các dân tộc với nhau, hiểu biết lẫn nhau.

2.3. Phương pháp phát triển thể dục thể thao

Theo quan điểm của Chủ tịch Hồ Chí Minh, để phát triển sự nghiệp TDTT, cần: (i) Đẩy mạnh công tác tuyên truyền về TDTT. Chủ tịch Hồ Chí Minh chỉ rõ: "Để quần chúng nhân dân tham gia đông đảo, cần coi trọng công tác tuyên

Hiện nay, Thể dục thể thao Việt Nam đã và đang phát triển mạnh mẽ cả với thể thao cho mọi người và thể thao thành tích cao

truyền về lợi ích của TDTT. (ii) Phát huy tinh thần dân tộc trong TDTT. Người khuyến khích phát triển TTTTC, khuyến khích các đấu trường thể thao nhằm phát huy tinh thần dân tộc và rèn luyện thể lực cho thế hệ trẻ. Quan điểm này nói lên rằng, dân tộc Việt Nam là dân tộc anh hùng, phải có những vận động viên tài năng, phát huy cao độ tinh thần dân tộc giành "vinh quang cho dân tộc về mặt thể thao". (iii) Quan tâm xây dựng và phát triển đội ngũ cán bộ TDTT. Chủ tịch Hồ Chí Minh dạy rằng: "Cán bộ thể dục thể thao phải học tập chính trị, nghiên cứu nghiệp vụ và hăng hái công tác. Vì đó cũng là một công tác trong những công tác cách mạng khác". Rõ ràng đây là một quan điểm của Hồ Chí Minh coi trọng công tác TDTT và coi trọng cán bộ TDTT. (iv) Đẩy mạnh hợp tác quốc tế để phát triển TDTT. Chủ tịch Hồ Chí Minh, cũng luôn quan tâm đến công tác đối ngoại của TDTT, coi đây phương tiện quan trọng để giao lưu, đoàn kết, hữu nghị giữa Việt Nam và các nước trong cộng đồng quốc tế. Cũng như, mọi hoạt động đối ngoại ở trong nước hay quốc tế đều phải đặt mục tiêu đoàn kết, hữu nghị lên hàng đầu. (v) Phát huy tinh thần tự giác rèn luyện của người dân, Chủ tịch Hồ Chí Minh khuyên người dân: "mỗi ngày lúc ngủ dậy, tập một ít thể dục. Ngày nào cũng tập, thì khí huyết lưu thông, tinh thần đầy đủ, như vậy là sức khỏe…" [2, tr.241]. Theo Người, tập TDTT không chỉ có ý nghĩa với sức khỏe cho cá nhân mà còn có ý nghĩa chính trị, cách mạng. Bởi, chỉ có sức khỏe mới đem lại cho con người có cuộc sống hạnh phúc, có sức lao động, công tác, chiến đấu và học tập tốt. Khỏe còn để phục vụ Tổ quốc và phụng sự nhân dân. Do đó, rèn luyện sức khỏe là yêu nước, là trách nhiệm của người dân yêu nước. Trong Trong bài báo "Sức khỏe và thể dục" (đăng trên Báo Cứu quốc số 199 ngày 27 tháng 3 năm 1946), Người chỉ rõ: "Mỗi một người dân yếu ớt, tức là cả nước yếu, mỗi một người dân mạnh khỏe, tức là cả nước mạnh khỏe. Vậy rèn luyện tập thể dục, bồi bổ sức khỏe là bổn phận của mỗi người dân yêu nước… Dân cường thì quốc thịnh. Tôi mong đồng bào ai cũng gắng tập thể dục... Việc đó không tốn kém, khó khăn gì, gái trai, già trẻ, ai cũng nên làm và ai cũng làm được" [2, tr.241]. Và Người chủ trương: "Chúng ta nên phát triển phong trào TDTT cho rộng khắp" [4, tr.542].

Những quan điểm, chủ trương về TDTT của Hồ Chí Minh đã cổ vũ, động viên toàn dân, toàn

quân ta xây dựng và phát triển phong trào tập luyện TDTT sâu rộng ngay từ những ngày đầu của Chính quyền Cách mạng cho đến các giai đoạn kháng chiến, kiến quốc sau này, nhất là trong giai đoạn hội nhập quốc tế. Những chỉ dẫn của Người luôn là ngọn đuốc sáng soi dọi, chỉ lối dẫn đường cho nhiệm vụ TDTT cách mạng hôm nay và mai sau.

3. Ý nghĩa vận dụng quan điểm Hồ Chí Minh về phát triển Thể dục thể thao ở nước ta hiện nay

3.1. Kết quả đạt được

Trong giai đoạn hiện nay, những nội dung cơ bản trong quan điểm của Người về TDTT vẫn luôn mang tính thời sự vì mục tiêu nâng cao sức khỏe toàn dân. Vận dụng quan điểm của Chủ tịch Hồ Chí Minh, Đảng và Nhà nước ta luôn quan tâm sâu sắc đến sự nghiệp TDTT của nước nhà. Thực tiễn phát triển TDTT đã đạt được những thành tựu quan trọng: Trong những năm gần đây, nhiều cơ sở TDTT công lập được củng cố; Số lượng các cơ sở ngoài công lập tăng nhanh với nhiều loại hình mới; Phong trào "Toàn dân rèn luyện thân thể theo gương Bác Hồ vĩ đại" ngày càng được mở rộng, đa dạng về hình thức, góp phần cải thiện đời sống văn hóa, tinh thần của nhân dân; Hoạt động TDTT của người cao tuổi, người khuyết tật được quan tâm; Công tác giáo dục thể chất trong nhà trường có những chuyển biến tích cực cả về hình thức lẫn nội dung; TTTTC đạt được nhiều kết quả, một số môn đã vươn tới trình độ châu lục và thế giới; Hợp tác quốc tế về thể thao được tăng cường, vị thế của thể thao Việt Nam được nâng cao, nhất là ở khu vực Đông - Nam Á.

Trong sự nghiệp chấn hưng dân tộc tức là làm cho đất nước hưng thịnh và phát triển hơn trước, không chỉ kỳ vọng về một đất nước giàu mạnh, phồn vinh mà còn hòa bình, hạnh phúc, ngày càng hùng cường và khẳng định được vị thế trên trường quốc tế. Đảng và Nhà nước đã vận dụng Tư tưởng Hồ Chí Minh về TDTT quần chúng và TTTTC. Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII xác định phải: "Đẩy mạnh phát triển sự nghiệp thể dục thể thao, nâng cao sức khỏe cho người dân cả về thể chất, tinh thần, tầm vóc, tuổi thọ cũng như chất lượng cuộc sống" [1] để góp phần hiện thực hóa khát vọng hùng cường của dân tộc. Các chủ trương này được chỉ đạo thực hiện trong thực tiễn đã mở ra hướng phát triển mới cho ngành TDTT.

3.2. Những hạn chế, yếu kém

Bên cạnh những kết quả đạt được cũng còn những hạn chế cơ bản, đó là: Sự lãnh đạo, chỉ đạo của cấp ủy đảng, chính quyền đối với công tác thể dục thể thao ở một số địa phương và ngành chưa đầy đủ, thiếu cụ thể và thường xuyên; Phong trào TDTT, nhất là ở nông thôn, miền núi và các khu công nghiệp còn chậm phát triển; Cơ sở vật chất, trang thiết bị thể thao trường học, khu dân cư còn thiếu thốn, chưa đáp ứng đủ nhu cầu giáo dục thể chất và tập luyện TDTT của nhân dân; Lực lượng cộng tác viên, hướng dẫn viên TDTT cơ sở còn thiếu, mỏng; Hệ thống tổ chức Ngành TDTT chưa ổn định, đội ngũ cán bộ, cơ sở vật chất và khoa học, công nghệ chưa đáp ứng yêu cầu; Các nguồn lực đầu tư cho TDTT còn hạn chế.

3.3. Một số đề xuất giải pháp

Trong thời gian tới, vận dụng quan điểm của Chủ tịch Hồ Chí Minh vào thực tiễn phát triển TDTT ở nước ta cần tập trung vào các giải pháp sau:

- Đẩy mạnh công tác tuyên truyền về vai trò của TDTT. Đẩy mạnh công tác tuyên truyền cho người dân về lợi ích và các bài tập TDTT nhằm nâng cao sức khỏe. Tăng cường phối hợp với các cơ quan báo chí, truyền thông trong công tác thông tin tuyên truyền, đưa tin các hoạt động TDTT; Đẩy mạnh hoạt động tuyên truyền, giáo dục, tạo sự chuyển biến sâu sắc về nhận thức của các cấp, các ngành và toàn xã hội đối với công tác TDTT.

- Đẩy mạnh và nâng cao hiệu quả phong trào "Toàn dân rèn luyện thân thể theo gương Bác Hồ vĩ đại" theo hướng tăng cường năng lực tổ chức hoạt động TDTT của gia đình, cộng đồng gắn với việc tổ chức các hoạt động văn hóa và du lịch nhằm phát triển các môn thể thao truyền thống, dân tộc, đồng thời hướng dẫn về chuyên môn và huy động các nguồn lực để nhân dân có điều kiện thuận lợi rèn luyện TDTT. Gắn việc chỉ đạo phát triển phong trào TDTT với cuộc vận động "Toàn dân đoàn kết xây dựng đời sống văn hóa ở cơ cở" và chương trình xây dựng nông thôn mới, xây dựng khu

đô thị văn minh. Phát triển phong trào TDTT người cao tuổi, người khuyết tật và người lao động tại các khu công nghiệp. Bảo tồn, phát triển các môn thể thao dân tộc và phát huy bản sắc văn hóa dân tộc trong các hoạt động TDTT. Chú trọng phát triển thể dục thể thao trong lực lượng vũ trang đáp ứng yêu cầu xây dựng lực lượng vũ trang cách mạng chính quy, tinh nhuệ, từng bước hiện đại.

Thể thao mạo hiểm cũng bắt đầu phát triển tại Việt Nam (Giải đua xe đạp địa hình "Đi giữa biển mây" tại Bát Xát - Lào Cai)

- Tăng cường sự lãnh đạo của Đảng và hiệu lực, hiệu quả quản lý Nhà nước về TDTT. Cụ thể: Tiếp tục tăng cường sự lãnh đạo, chỉ đạo của các cấp ủy đảng, chính quyền đối với công tác TDTT; Đổi mới tổ chức, nâng cao hiệu lực quản lý của Nhà nước, nhất là năng lực triển khai thực hiện các chính sách, kế hoạch TDTT; Đẩy mạnh cải cách hành chính và phân cấp quản lý TDTT; Phát triển các tổ chức xã hội và mở rộng giao lưu, hợp tác quốc tế trên cơ sở bình đẳng, giúp đỡ lẫn nhau để phát triển sự nghiệp TDTT.

- Tăng cường đầu tư cơ sở vật chất cho sự nghiệp thể dục thể thao. Cụ thể: Sửa chữa, nâng cấp cơ sở vật chất, trang thiết bị tại các Trung tâm huấn luyện thể thao quốc gia phục vụ cho các đội tuyển; Ưu tiên đầu tư của Nhà nước và huy động các nguồn lực xã hội hỗ trợ cho các cơ sở đào tạo vận động viên các môn thể thao, nhất là những môn trọng điểm; Đấu tranh khắc phục những hiện tượng tiêu cực trong TDTT.

- Chú trọng công tác đào tạo, bồi dưỡng cán bộ TDTT, tài năng thể thao. Cụ thể: Nâng cao hiệu quả đào tạo tài năng thể thao, chú trọng đội ngũ kế cận có chất lượng; Củng cố và phát triển các trường, lớp năng khiếu ở các tỉnh, thành phố; Mở rộng quy mô và hiện đại hóa các trung tâm huấn luyện thể thao quốc gia; Đổi mới tổ chức, quản lý TTTTC theo hướng chuyên nghiệp, đồng thời, chú trọng công tác giáo dục chính trị, tư tưởng và học tập văn hoá cho các vận động viên thể thao tại các Trung tâm huấn luyện thể thao quốc gia; Nâng cao chất lượng đào tạo, bồi dưỡng cán bộ nghiên cứu, ứng dụng tiến bộ khoa học và công nghệ và đội ngũ chuyên gia đầu ngành, giáo viên, huấn luyện viên, cán bộ quản lý có đủ phẩm chất, năng lực đáp ứng yêu cầu phát triển sự nghiệp TDTT; Xây dựng tổ chức và bố trí cán bộ có phẩm chất và năng lực để lãnh đạo, quản lý công tác TDTT.

- Tăng cường hợp tác quốc tế trong đào tạo, bồi dưỡng và tạo điều kiện thuận lợi cho các tổ chức xã hội và tư nhân tham gia đào tạo, bồi dưỡng cán bộ, vận động viên TDTT.

4. Kết luận

Quan điểm của Chủ tịch Hồ Chí Minh về TDTT có vai trò định hướng sự hình thành và phát triển nền TDTT của chế độ mới từ sau Cách mạng tháng Tám 1945 cho đến ngày nay và cả mai sau. Đảng Cộng sản Việt Nam vạch ra đường lối, quan điểm TDTT, trong đó phát triển quan điểm của Chủ tịch Hồ Chí Minh về TDTT. Quan điểm của Chủ tịch Hồ Chí Minh mang tính chỉ đạo chiến lược, có vị trí quan trọng trong phát triển sự nghiệp cách mạng của Đảng, của toàn dân tộc.

Phát triển TDTT không chỉ là trách nhiệm của các cấp uỷ Đảng, chính quyền các cấp mà còn là của toàn dân, toàn xã hội.

Tài liệu tham khảo

1. Đảng Cộng sản Việt Nam (2021), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII, tập I*, Nxb Chính trị Quốc gia sự thật, Hà Nội.

2. Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập, tập 4*, Nxb Chính trị Quốc gia sự thật, Hà Nội.

3. Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập, tập 10*, Nxb Chính trị Quốc gia sự thật, Hà Nội.

4. Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập, tập 12*, Nxb Chính trị Quốc gia sự thật, Hà Nội.